

Búcsú Martin Györgytől

Ismét elvesztettünk valakit, akire szükség volt, akire még sokáig szükségünk lett volna, s aki betöltetlen űrt hagy maga után. Akinél még az a vigasztalásunk sincs, hogy egy hosszú élet után, sikerekkel és elismeréssel övezve, az élet elérhető teljességét megélve távozik körünkől. Váratlan és megdöbbentő távozása alig valamivel túl „az élet útjának felén” fosztotta meg őt és bennünket terveinek megvalósításától, megkezdett munkáinak befejezésétől, a tőle méltán várt beteljesedéstől.

Hogy mitől fosztott meg, az azon látszik világosan, amit már eddig megvalósított. Ami egy tudós élet teljesítményének nem csak hogy elég, hanem akkora, hogy csak kiemelkedő kivételeknek életművében valósul meg. Egy tudomány szakot teremtett meg: a magyar tánc kutatást. Igaz, nem egyedül: volt néhány társa, akikkel együtt indult, s akik osztoztak vele a megoldandó feladatok kidolgozásában. Igaz, előtte is járt valaki, amint Bartók és Kodály előtt is járt Vikár Béla; ő előtte is volt Molnár István, akitől a néptánc kutatására ösztönzést kapott, s akinek iskolájában a néptánc mozgáskultúráját aktív táncosként elsajátította. De senki sem volt olyan megszállottja a kutatásnak, mint ő, és senkinek a munkája nyomán nem bontakozott ki az eredményeknek olyan gazdagsága, mint az ő keze nyomán.

Mindenekelőtt összegyűlt az egész magyar nyelvterület tánckincse. Ma már nincs olyan népcsoportja a magyarságnak, ahonnan ne rendelkeznének gazdag gyűjteményekkel az élő tánc hagyományból. Sőt, alig van olyan községe az országnak, amelyben még van valami nyoma az egykori táncéletnek, ahol ne járt volna tánckutató. Majdnem azt mondtam, s joggal mondhattam volna: ahol nem járt Martin György. Mert szinte hihetetlen még a magyar népzene kutatás fanatikusaik példája után is, mennyi időt és energiát áldozott Martin annak, hogy amit még megtalálhatunk a magyarság egykori gazdag tánc hagyományából, azt megmentse a tudomány és a közművelődés számára. A Dél-Dunántúltól Szatmárig, a Sárköztől és a Dráván túli, szerémségi magyar szórványoktól a Zoborvidék eldugott falvaiig, palócoktól Kalocsáig és a déli Tisza-vidékig mindenütt járt, és mindenütt felkutatta a tánc emlékeit még akkor is, ha azok már nem is éltek a fiatalság mindennapi életében, csak egy-két öreg tudta felidézni az egykori múltat; vagy ha ki kellett mennie a falu szélére, a legelesettebb, általa annyira szeretett cigányokhoz, hogy a magyarság 16. századi fegyvertáncainak máig élő emlékeit vehesse mozgóképre és hangszalagra. De talán mindennél nagyobb áldozatot jelentett erdélyi, moldvai gyűjtése, ahol a hatóságok jóindulatát sem tudhatta maga mögött. Ha Martin és néhány társa, az első tánckutató nemzedék semmi mást nem végzett volna el, mint ezt a gyűjtőmunkát, ha csak azt köszönhetnénk neki, hogy a következő generációnak átadja feldolgozásra a megmentett hagyományt, akkor is óriási volna a teljesítmény.

De az ennél sokkal nagyobb. Hiszen még a gyűjtésben is következett további lépés, ahogy a népzenében látták maguk előtt a példát: el kellett menni a szomszéd népekhez is. Ebben a munkában már szinte egyedül volt, de a bartóki fanatizmus őt is segítette abban, hogy a mezőségi és más erdélyi románoktól a szlovákokig és a Tatra északi, eldugott völgyeiben élő gorálókig járja a falvakat, és tanulmányozza táncaikat. Sőt, a Kárpátokon túli morvákhoz, bolgárokhoz is eljutott; ha nem volt lehetősége gyűjtőútra, akkor tánc- és dalfesztiválokon és más ünnepi alkalmakon szerzett alkalmat magának, hogy működtesse a mindig kéznél levő felvételgépét, vagy ami annál is fontosabb, szakavatott tudós megfigyelőképességét. És ő is tudott, mint Bartók, baráti kapcsolatokat teremteni a szomszéd országok kutatóival, hogy megismerhesse azok gyűjteményeit is, s a hatalmas anyagismeret nyomán megszületett a Kárpát-medence, illetve Kelet-Európa összehasonlító táncfolklórja.

De nem állt meg Kelet-Európában sem. Tánckutatóink az első lépések megtételekor már tisztában voltak vele, hogy történeti és európai összehasonlítás nélkül nem érhetnek el igazi

---

Elhangzott Martin György temetésén.

eredményt. A magyar tánc történeti forrásanyagot, adatokat, képeket, leírásokat már a kutatás kezdetén összegyűjtötték. S összeszedték mindazt, amit az európai táncról írtak akár leíró folklórmunkákban, akár forrásközlésekben, vagy ami régmúlt korok följegyzéseiben maradt fenn, vagy új, összefoglaló áttekintésekben volt elérhető. Így tudott Martin a leánykörtáncról szóló munkájában olyan európai áttekintést végezni a Feröer-szigetek élő tánc hagyományaitól francia, német, angol, olasz történeti adatokon keresztül balkáni kólók gyakorlatáig, amiből megállapíthatta, hogy lányaink körtánca, különösen a sárkőziek karikázója, lépője a középkori, közös európai, énekekre járt körtánc maradványa.

És mikor lehetősége nyílt távolabbi tájakra is eljutni, Etiópia népeinek táncait tanulmányozni, az ugyanúgy kitágította ismeretei körét, és segítette a magyar anyagot általános emberi keretekben megítélni, mint ahogy Bartókot is segítette az arabok közt végzett gyűjtőmunka.

De legkedvesebb témája talán mégis egy európai előzmény nélkül álló, kelet-európai utóéletében annál inkább folytatódó magyar tánc típus volt: a szóló férfitánc, a kalotaszegi, mezőszéki legényes, a Küküllő vidéki pontozó. Méltán vonzotta benne a variálásnak állandóan burjánzó gazdagsága — egyetlen, kitűnő kalotaszegi táncosának használatában több száz motívumot tudott kielemezni —, ahol az alkotásnak ez a hallatlan fantáziagazdagsága ugyanakkor a formai fegyelem vaskeretébe van zárva, ahogy a táncosoknak ki kell tenniük a dallamversszak felénél és végén a kötelező zárlatokat, a „pontokat”. Erről szóló munkája már csak az utolsó tollvonásokat várta, hogy megjelenjék és gazdagítsa táncművészetünket, — most már talán örökre hiába.

Ebből a gazdag életműből arra is jutott, hogy a rokon tudománynak, az indulásnál példaképpül szolgáló népzene kutatásnak is visszaadjon legalább annyit, amennyit tőle kapott. 16—17. századi zenei forrásaink proporciós gyakorlatának, az egymást követő páros és páratlan ütemű formának, vagyis a reneszánsz és barokk táncgyakorlat e köz-európai ritmussajátóságának meglétét ismét a cigányok botlóiban találta meg, és mutatta ki ennek nyomán népzeneinkben észre nem vett jelenségekben. Ritmusvariánsaink értelmezéséhez ezzel nagyszerű kaualuzt adott kezünkbe. S erdélyi, gyimesi gyűjtéseinek nagy jelentőségű fölfedezései közt sem utolsó a bolgár-ritmus jellegű aszimmetrikus ritmusok fölfedezése a hangszeres tánczenében és kíséret ritmusokban. Amiről egyszerűen ki tudta mutatni balkáni, főleg román anyagismerete alapján, hogy más, mint amazoké, tehát közmagyar hagyomány maradványa. S ha még hozzá vesszük minden gyűjtőútján következetesen megvalósított népdalgyűjtését, valamint azt a rengeteg tánczenei lejegyzését, amiben különösen jelentősek a vájt fület igénylő 9/16, 11/16-os kíséret ritmusok megörökítése, akkor látjuk Martint a táncfolkloristán túli, népzene kutatói jelentőségében.

Minden nagy művész egy nagy mesterember is. Bizvást elmondhatjuk ugyanezt a nagy tudósokról is. Érdeklődése tárgyának, anyagának szeretete nélkül nem lehet senki tudós, s ez azt jelenti, hogy az anyag technikai problémáinak, kezelésének, rendbentartásának elemi feladatait is vállalja. Martint ez az anyagához fűző kapcsolat szinte rabszolgává tette. Rendezni, óvni, használhatóvá tenni — egész életén át fő feladatának tartotta. Az élet őt sosem kényeztette el, de amit ezért a szívéhez nőtt anyagért vállalt, az már az önfeláldozásnak is valami szélső határa. Egykori munkahelyét új szellemben átszervezték, s ekkor neki csak fél állást engedélyeztek. Ami természetesen a nyomorúságot jelentette. Akkor lehetőség nyílt volna, hogy a Néprajzi Múzeumhoz átkerüljön teljes fizetéssel. De ott kellett volna hagynia gondozás nélkül a féltett kincset, a magyar néptánc anyagát. Martin nem fogadta el a rendes megélhetést, és maradt anyaga mellett. Mindaddig, amíg az az átszervezés olyan formát nem öltött, hogy Martinnak fél óra alatt kellett elhagynia az épületet, és a kapuban megmottózták.

Milyen jellemző: sohasem beszélt erről. Halála előtt néhány nappal, amikor több órás beszélgetésben megmaradt benne az emlék és a mondanivaló, akkor hallottam tőle elszórnyedve ezt a történetet. Ekkor Kodály vette magához, és nyújtott neki biztos kereteket a nyugodt munkához. Nem jól mondtam. A megfeszített munkához. Sokáig teljesen egyedül gondozta a néptánc film-, leírás-, adat- és fényképparchívumát. Később is egyedül a táncleírásban kapott

segítséget, az egyre hatalmasabb anyag nyomasztó napszámosmunkáit is neki kellett végeznie tudományos munkái nem kis kárára. Pedig nemcsak a tudomány számára végzett napszámosmunkát. A tánckutatók egy nemzedékének munkája nyomán nemcsak új tudomány született: egy mozgalom is kiterelődött. Egy mozgalom, amely egyre több eredeti anyagot kívánt. És kapott. Martinnak még a rendszeres kölcsönzés-tájékoztatás napszámosmunkáját is vállalnia kellett. És születtek kompozíciók, sikerek, megjelentek tánczenei hanglemezek, — mindenhez Martin szolgáltatta az anyagot. Gyűjtötte, tanácsolta, kézbe adta — de neki magának még egy tánczenei lemeze sem jelent meg. Más vonatkozásban is ugyanilyen volt a sorsa. Összefoglaló munkája, a Magyar Tánc típusok és Táncdialektusok, amiben szűk keretek közt ugyan, de összefoglalhatta a magyar tánc kutatás eredményeit, gépelt-sokszorosított formában látott napvilágot. Egyetlen olyan önálló munkája, amely méltó köntösben került a közönség kezébe, a leánykörtáncokról szóló tizenkét évig hevert kéziratban, amíg végre megírta a nyomdai megvalósítást.

De most mintha valami elkezdődött volna. Munkahelyén is magasabb feladatra, magasabb beosztásra akarták megnyerni. Tudományos minősítésében is a magasabb fokozatot, a rég megérdemelt doktorit az illetékes tudományos testület egyhangúlag szinte rá akarta kényseríteni, új mű nélkül is, az eddigi teljesítmény elismerése formájában.

És ekkor fogytak el erejének tartalékai. Ekkor mondta fel a szolgálatot a test, amit ő oly pazarlóan használt ki szelleme szolgálatára. Pedig azt hittük, munkabírása, munkaereje emberfölötti. S most látjuk, hogy az az erő nagyon is emberi volt, csak igénybevétele volt emberfeletti. És mintha szerénysége, ami még tudásánál is nagyobb volt, nem bírta volna el, hogy elismerést kapjon azért, amit ő lelkesedésből csinált. Mintha ragaszkodott volna hozzá, hogy élete úgy záruljon, ahogy egészében lefolyt: szerény visszavonultságban és megfeszített munkában.

De ne ezzel a sötét képpel búcsúzzunk el Tőled. Végre is egy csodálatosan eredményes, gazdag élet volt a Tiéd, még így félbeszakadtan is. És aki igazi tudós, mint amilyen Te voltál, annak az eredmények, a felrajzolódó távlatok, a megoldódó problémák jelentik a boldogságot. Márpedig Neked akkor igen nagy boldogságban volt részed. Tánc hagyományaink középkori maradványai, reneszánsz elemei, a verbunk és csárdás egymást fölváltó divata, az erdélyi legényes kivirágzása, minden táncunk kelet-európai és nyugati kapcsolatai tisztán állanak előttünk. A tánc kutatás felnőtt a népzene kutatás mellé, legfőbb kérdései, akárcsak a népzeneé is, megkapták a megnyugtató választ. Mit számít emellett, hogy fáradtál, hogy pazaroltad erődet, hogy elfogytál a munkában?

Nekünk, két tudomány szak és két művészi mozgalom híveinek és munkásainak úgy maradsz meg emlékezetünkben, mint egyike a legnagyobbaknak, akit szeretünk, mert sokat kaptunk tőle. S azért, kedves Tinka, amit életedben nem ismertél, azt találd meg most már végre sírod mélyén: nyugodjál békében.

VARGYAS LAJOS

